

Doctor Honoris Causa

GERMÀ COLÓN



UAB DHC/55

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Biblioteques



1500853661



Universitat Autònoma de Barcelona

Doctor Honoris Causa

GERMÀ COLÓN

Discurs llegit a la
cerimònia d'investidura
celebrada a la sala d'actes
de l'edifici del Rectorat
el dia 15 de gener
de l'any 2003



Servi de Biblioteques
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

Bellaterra, 2003



Universitat Autònoma de Barcelona



Donatiu

Editat i imprès pel
Servei de Publicacions
de la
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona)

Imprès a Catalunya

PRESENTACIÓ
DE
GERMÀ COLÓN
PER
AMADEU-J. SOBERANAS

Magnífic i Excel·lentíssim Senyor Rector,
Digníssimes Autoritats,
Estimats Col·legues,
Senyores i Senyors,

Atès que coneix el professor Germà Colón Domènech fa més de quaranta anys, potser és innecessari exterioritzar la meva més íntima emoció en haver rebut l'encàrrec per part del Claustre de la Universitat Autònoma de Barcelona de presentar l'esmentat professor en aquesta meritíssima *laudatio*. La meva comesa, doncs, continuant una secular tradició, és la de posar en relleu els mèrits de la persona que avui s'incorpora, amb tots els honors, a la nostra universitat.

El professor Germà Colón va néixer a Castelló de la Plana el 30 de novembre de 1928. Estudià filologia romànica a la Universitat de Barcelona, on es llicencià el 1951. En aquella universitat va rebre les primeres lliçons referents a la llengua i literatura catalanes de part del Dr. Antoni Badia i Margarit, que aleshores era catedràtic de gramàtica històrica espanyola, i del Dr. Martí de Riquer, catedràtic de literatura romànica. Fora de les aules universitàries, Ramon Aramon, Josep M. de Casacuberta i, principalment, Jordi Rubió li ensenyen tot allò referent a la llengua catalana que ell no podia adquirir, per motius polítics prou coneguts, dins dels claustres d'aquella universitat. Un any després de la llicenciatura, es doctorà a la Universitat de Madrid amb una tesi sobre el parlar castellonenç, en què assajava el mètode geolingüístic sobre un parlar valencià.

De Barcelona va anar a Lovaina i Zuric amb una beca; i allà es posà en contacte amb els millors romanistes europeus, com Sever Pop. Durant els anys 1951 i 1952 va seguir les seves classes de dialectologia i romanès, i n'era l'únic alumne. En Sever Pop fou un gran mestre per a ell i li encarregava fer ressenyes d'obres de Gilliéron, Millardet, Melo, Ascoli, Bertoli, entre altres emblemàtics dialectòlegs. Aquella estada a Lovaina va tenir una transcendència molt especial en la vida del nostre estimat filòleg: allí va tenir l'oportunitat de treballar amb el

professor Omer Jodogne i de fer un curset que ell donava sobre els dialectes belgo-romans. A les classes de l'esmentat professor va conèixer la seva muller, la inoblidable Marie-Louise, que estudiava el darrer curs de llicenciatura.

Quant a l'anada a Basilea, voldria assenyalar que va ser a causa d'una casual coneixença amb W. von Wartburg. Aquest, mentre en Germà era a Lovaina, li va enviar una carta a través de l'arabista Arnald Steiger on li proposava el lectorat d'espanyol a Basilea per dos anys, però en acabar-se els dos anys volgué que perllongués la seva estada dos anys més i després li demanà que fes carrera a la Universitat de Basilea. Aleshores va escriure la tesi d'*Habilitation* sobre *va + infinitiu*. Ha continuat vivint a Basilea fins ara en el que ell mateix ha anomenat «el seu exili voluntari», tan profitós, però, per a la filologia romànica.

A Basilea és on comença a col·laborar i a redactar articles per al diccionari etimològic francès que creà i dirigia aleshores aquell gran romanista. D'aquesta feta va restar per sempre més a la Universitat de Basilea, primer com a lector d'espanyol (1954), el 1959 com a *Privat-Dozent*, el 1963 com a professor extraordinari, i des de 1967 com a catedràtic numerari d'aquella universitat, alhora que també és nomenat director del Seminari de Llengües Romàniques. És, des de 1997, catedràtic emèrit.

La seva tasca investigadora a favor de les llengües romàniques, en especial del català i castellà, ha estat immensa. Quant al català, gràcies a la seva habilitat per superar obstacles administratius, aconseguia de fer cursos sobre la nostra lingüística a Basilea, per allò que la llengua catalana és també romànica. D'aquests cursos va sorgir una petita escola de catalanistes, en el sentit que donem al mot hispanista, per exemple, els noms dels quals són prou coneguts pels filòlegs. I, per la seva constant i infatigable dedicació a l'estudi de moltíssims aspectes del català, és doctor *honoris causa* de la Universitat de València (1984), de la Universitat d'Alacant (1990) i de la Universitat Jaume I de Castelló (1992). A més a més, pel mateix motiu, va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya l'any 1985.

Si llegís ara el seu currículum, veuríem que es troba connectat, com a assessor, membre, conseller, etc., a diverses i capdals institucions culturals catalanes, com són la Fundació Congrés de Cultura Catalana, de la qual fou membre del consell assessor (1982); l'Institut d'Estudis Catalans, del qual és membre numerari des de 1993; corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1964); de la Comissió Lul·liana per la publicació d'obres completes catalanes de Ramon Llull (1984); del Consell Valencià de Cultura (1989-1995). Ha estat president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (1976-1982), de la qual el 1988 fou nomenat conseller d'honor; aquesta associació es creà de manera gairebé espontània i, no cal dir-ho, clandestina, al Col·loqui de Filologia Romànica d'Estrasburg el 1968, al qual tots dos —ell i jo— assistirem. Forma part, o ha format part, dels consells editors de les publicacions següents: *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, del

qual darrerament ha dirigit diversos valuosos volums sobre temes monogràfics; *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* (1980-1982); *Llengua & Literatura* (des de 1986), i *Estudis Romànics* (des del 2000).

Em satisfà dir que és també membre —actiu i abnegat— del consell assessor d’Els Nostres Clàssics des de 1986, any en què em vaig fer càrec d’aquesta col·lecció i de l’Editorial Barcino, quan va morir el seu fundador, el benemèrit senyor Josep M. de Casacuberta.

En altres àmbits, cal esmentar que és corresponent de la Real Academia Española de la Lengua (1984), vicepresident de Collegium Romanicum (1968-1972) i president de la mateixa institució del 1997 al 2000, conseller del *bureau* de la Société de Linguistique Romane (1980-1986 i 1989-1995), president de l’Asociación Suiza de Estudios Hispánicos (1982-1985), vicepresident de l’Asociación Internacional de Historia de la Lengua Española (des de 1987), membre de la Comisión del V Centenario de Elio Antonio de Nebrija para 1992 (Universitat de Sevilla), i un llarg etcètera.

Ultra el seu mestratge a Basilea, cal tenir també en compte que va ser professor de filologia francesa a la Universitat d’Estrasburg del 1968 al 1972, i de lingüística catalana a la Universitat de Barcelona del 1973 al 1974.

Quan repassem la seva extensíssima bibliografia, trobem que un gran percentatge és dedicat al català, sobretot als estudis contrastius de la nostra llengua amb d’altres de romàniques. En una de les poques pàgines autobiogràfiques, per dir-ho així, i que trobem en el pròleg del llibre *El catalán y el español, juntos y en contraste*, publicat a Barcelona l’any 1989 (aprofitant una traducció del professor Lluís Gimeno Betí), ens diu el següent: «A mi el fenomen de la relació entre els idiomes espanyol i català m’ha marcat des de la infantesa. A l’escola sentia una llengua, al carrer o a casa, una altra. La qüestió dels contrastos entre espanyol i català m’ha obsesionat [...]. La disparitat de vocabulari era el que superficialment més em sorprenia. Per què —em demanava de menut— *ventana* i *finestra*, *ciruela* i *pruna*, per què *agujero* i *forat*, *cebada* i *ordi*, *subir* i *pujar*, *queso* i *formatge*? Així em vaig fer llargues llistes que avui em fan somriure, però que van arribar a fer-me perdre l’enteniment: oh, aquells substantius *bresquilla*, *esme* i *cotna*, el nom per als quals no trobava a l’altra costat denominació satisfactòria, o aquell adjectiu *aigualit* o el verb *esmussar!*».

Títols que han tingut i tenen molt d’èxit són, per exemple, *El léxico catalán en la Romania*, publicat el 1976, que constitúi la seva consagració definitiva com a romanista respectat en tots els àmbits científics;¹ *El panorama de la lexicografía catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra*, escrit en col·laboració amb mi, publicada el 1986 i reeditada amb esmenes i una llarga addenda el 1991; *Problemes de la llengua a València i als seus voltants* (1987); també són molt utilitzats en els seus estudis per lingüistes i filòlegs els llibres

¹ Aquesta obra va ser traduïda al català, parcialment però amb ampliacions, i publicada per la Universitat de València el 1993.

La llengua catalana en els seus textos, en dos volums (1978), i el llibre esmentat abans, *El español i el catalán, juntos y en contraste* (1989), sense oblidar el més recent, on aplega *Estudis de filologia catalana i romànica*, que des de 1997 forma part de la Biblioteca Sanchis Guarner.

Com a editor de textos, ha publicat l'edició crítica del *Llibre d'hores*, devocionari medieval de la darreria del segle xiv (1960), i l'edició crítica dels *Furs de València*, apareguda, com l'anterior, a la col·lecció *Els Nostres Clàssics*, en nou volums; en el darrer d'aquests, publicat l'octubre de l'any passat, hi fa un estudi exhaustiu de la llengua i del lèxic de Jaume I, l'iniciador d'aquests *Furs*, i d'alguns successors seus, amb un glossari que sens dubte marcarà una fita en l'estudi de la lexicologia diacrònica. En l'aspecte jurídic dels *Furs* hi va col·laborar el malaguanyat Dr. Arcadi Garcia, professor de la Universitat Jaume I de Castelló. Amb Arcadi Garcia també va publicar el *Llibre del Consolat de Mar*, en quatre volums, el darrer dels quals és dedicat a un profund estudi filològic i un glossari. Encara que no siguin pròpiament edicions crítiques, potser val la pena de recordar l'edició del *Diccionari llatí-català i català-llatí* de Nebrija, catalanitzat per l'agustinià fra Gabriel Busa, i que aparegué a Barcelona el 1507; l'edició anà a càrrec de Germà Colón i meva, i es publicà a Barcelona el 1987. I el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve, aparegut a Castelló de la Plana el 1988. Tots dos amb excel·lents estudis preliminars.

Com he fet del català, podria fer de l'occità, de l'espanyol, del portuguès, de l'aragonès, de l'italià, i sobre tantes altres llengües i parlars romànics. I del sicilià!, del qual només assenyalo un títol: *Apuntes para el estudio comparado del siciliano y las lenguas hispánicas* (1980).

Quant a la seva dedicació al francès, recordem que, del 1954 al 1964, va ser col·laborador i redactor del *Französisches Etymologisches Wörterbuch (FEW)* de Wartburg, i professor de filologia francesa a la Universitat d'Estrasburg, com hem dit, del 1968 al 1972, convidat per l'amic, de tan bona memòria, Georges Straka, ensenyament que compaginà, és clar, amb el de la Universitat basileuca. A la seva bibliografia, hi trobem nombrosos articles dedicats al lèxic francès, sobretot medieval, com «Un hispanismo afortunado: francés *entresol*» (*Revue de Linguistique Romane*), «Le Jeu de la Feuillée, vers 16 à 19» (aparegut a la mateixa revista), «Un cambio de perspectiva etimológica. Rosicler y su mediato origen francés» (*Travaux de Linguistique et de Litterature*), «À propos du parfait périphrastique “VADO + infinitif” en catalan, en provençal et en français» (a la mateixa publicació), etcètera.

A la llengua romànica castellana potser també val la pena de dedicar-hi un petit espai i dir que, ultra l'esmentat *El español y el catalán, juntos y en contraste*, fa poc publicà un aplec d'articles, dels molts que té a la seva bibliografia, dedicats a l'estudi d'aquesta llengua. Duu per títol *Para la historia del léxico español*, en dos volums que fan, en total, 823 pàgines (Madrid, 2002). Llegim-ne els apartats en què reuní els treballs: 1. *Consideraciones*

generales sobre el vocabulario castellano (unes tres-centes pàgines); 2. *Etimología e historia léxica* (més de tres-centes pàgines), i 3. *Filología y literatura* (una mica més de quaranta pàgines). La resta és dedicada a una generosa bibliografia utilitzada, un índex de paraules, un índex temàtic, etcètera. Hi trobem, en el primer apartat, articles famosos no inclosos a *El español y el catalán*, tantes vegades al·ludit, com el dedicat a un savi «Elogio y glosa del Diccionario etimológico hispánico», del mestre de tots nosaltres, el professor Joan Corominas, i un llarg estudi, igualment savi, sobre «El Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana de Corominas. Notas de etimología y lexicografía hispánicas». Uns «Materiales para el estudio léxico contrastivo del español, del francés y del italiano», basats en l'edició del *Quixot* de 1605 i de llurs traduccions coetànies de 1614 i 1622, respectivament. I un altre títol que encara podríem esmentar és l'«Aprovechamiento nebrisense en el contraste léxico español vs. catalán y “valenciano”». En el grup de treballs sobre etimologia i història lèxica, inclou alguns estudis pràcticament definitius per a la història d'algunes paraules; entre d'altres, «Español testaferro, ¿lusismo o italiano?»; «El adjetivo *tonto* entre Italia y España»; «¿Es volcán un lusismo internacional?»; «Filología y sífilis. Sobre el mal de simiente o mal de *sement*»; «El griego *masaliota* y los ornitónimos: nombres de la oropéndola»; «Castellano-aragonés en el antiguo Reino de Valencia»; «El español y la selección léxica de las lenguas románicas», i molts altres esplèndids estudis que són tots veritables lliçons magistrals. En el darrer apartat, hi són estudiats escrits del pare Bartolomé de las Casas, sobretot el més polèmic d'aquest missioner: la *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*, publicat a Sevilla el 1552; o bé, el *Buscón* de Francisco de Quevedo o els escrits del doctor Andrés Laguna.

Encara hauríem d'afegir el facsímil amb estudi preliminar del *Diccionario latino-español* (Salamanca, 1492), de Nebrija, publicat amb la meva col·laboració el 1979. En veure tot aquest incomensurable esforç dedicat a l'espanyol, no és estrany que, el 1999, el rei d'Espanya li imposés la Gran Cruz de Alfonso X el Sabio.

Cal advertir, també, que el professor Germà Colón, amb qui, com he dit, m'uneix una llarga amistat, gràcies a la qual he après moltíssim, i segueixo aprenent amb els seus assenyats i doctes consells, malgrat la seva humilitat, reconeguda per tothom, és avui un dels més importants lingüistes i filòlegs romanistes vivents d'Europa. I des de fa anys, a través de col·legues seus i meus a la nostra universitat, ha estat i està vinculat a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva generositat intel·lectual no té límits i ha impartit curssets breus o alguna lliçó als alumnes de filologia romànica de manera no oficial i sense esperar res a canvi. Aprofitant l'amistat i l'avinentesa que era a Barcelona, per altres afers acadèmics, l'he convidat més d'una vegada a alguna de les meves classes, cosa que sempre ha fet de molt bon grat.

D'altra banda, al Seminari de Filologia i Informàtica, dirigit pel professor José Manuel Blecua Perdices, es duu a terme un banc de dades històrico-lexicogràfiques peninsulars (català, castellà, portuguès), dins un magne projecte d'investigació dirigit per la professora Glòria Claveria, del qual formo part i per això puc parlar-ne amb coneixement de causa. Dones bé, un dels capitols de què consta aquest projecte és el buidatge del lèxic panromànic de les obres de Germà Colón, per tal de completar el gran projecte dedicat a l'obra lexicogràfica de Joan Coromina. Amb aquest buidatge, d'una manera o d'una altra, l'extensa obra del professor Colón resta *unida* a la nostra facultat per sempre més. Mostra d'aquesta comunió entre ell i la nostra universitat és l'acte que ahir els departaments de Filologia Catalana, Filologia Espanyola i Filologia Francesa i Romànica li vam retre com a homenatge al conjunt de la seva obra.

I és per això, per la seva vàlua i honestetat científica, i en agraiement al seu mestratge, a la seva amistat i atencions que ha tingut amb nosaltres, que demano, en nom dels departaments de Filologia i de tota la resta de la meva facultat, que li sigui atorgat el doctorat *honoris causa* a la seva persona i a la seva obra.

Gràcies!

DISCURS
DE
GERMÀ COLÓN

Fons romànic d'alguns refranys hispànics

Senyores i senyors:

No em cal explicar-vos com és de gran el meu agraiement per la concessió d'aquest preat guardó de doctor *honoris causa*. No és cap recurs a la *captatio benevolentiae* si us dic que per a mi ha estat una satisfacció molt gran, no esperada, car no me'n considero mereixedor. Però estic molt content de rebre aquest doctorat a Barcelona, ciutat en la qual m'he educat, és clar que en l'altra universitat, única existent en la llunyana època en què vaig estudiar la llicenciatura de Filosofia i Lletres, secció de Filologia Romànica. En aquests moments, penso en molts dels meus professors (Antoni Badia i Margarit, Martí de Riquer, Joan Bastardas, Felip Mateu i Llopis) i en els meus companys, i sobretot penso amb enyorança en la meva dona, que hauria estat tan contenta de venir a aquesta cerimònia, la qual, estic segur, contemplarà des del cel.

Gràcies al meu padrí Amadeu Soberanas per les seves amables paraules. Ha fet una *laudatio* excessiva, que és una prova més de la nostra vella amistat, la qual ens portà a «cartejar mant diccionari» i publicar en col·laboració diversos treballs. També voldria mostrar el meu agraiement, en la persona de José Manuel Blecua, a tots aquells que han promogut aquest acte. No voldria oblidar ningú i sé que han estat nombrosos els fadors de la investidura. A tots, moltíssimes gràcies. Procuraré mostrar-me digne d'aquesta distinció.

He tingut la sort que els diversos departaments de Filologia de la Universitat Autònoma de Barcelona hagin portat la generositat a distingir-me amb llur confiança. Això em duu a esmentar amb gratitud també el degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, com també els directors dels departaments de Filologia Espanyola, Filologia Catalana i Filologia Francesa i Romànica. Desitjaria corresponder, en la mesura de les meves forces, parlant de les possibilitats d'estudi conjunt de les llengües romàniques.

Ja sé que avui l'estudi de la filologia romànica, tal com es practicava fa alguns anys, està en crisi o no està de moda, però goso dir que les perspectives d'anàlisi contrastiva de les diverses llengües que conformen la Romània no estan

esgotades, ben al contrari. Sé per experiències recents que alguns alumnes volen saber d'on ve tal mot, per quina causa es diu així, quina n'era la forma primitiva, també s'interessen pels textos antics, per la paleografia, etc. De materials per treballar en el que anomenaríem *philologia perennis*, n'hi ha afortunadament encara molts i són del major interès.

1. Voldria ací indicar breument un possible camp d'estudi en la paremiologia comparada de les llengües neollatinas, i m'entretindré a resseguir la repercussió dels *Adagia* d'Erasme de Rotterdam en uns «plagis» (després explicaré l'abast dels plagis) de l'aragonès Palmireno (1560) i d'un lexicògraf portuguès el 1570.

Els *Adagia* d'Erasme, famós recull de refranys i frases fetes publicat per primera vegada a París l'any 1500, tingué a la nostra península un destí particular. No se'n féu cap adaptació, hom els manllevar per no dir furtar) sense vergonya. Un professor de l'Estudi General de València, aragonès d'Alcanyís, un xic estrafolari i desgavellat, anomenat Lorenzo Palmireno,¹ ben conegut en la lexicografia,² publicà a Saragossa, l'any 1560, un llibre titulat *De vera et facili imitatione Ciceronis* amb el propòsit d'ensenyar la bona llatinitat als minyons.³ L'obra és un *totum revolutum*, on hi ha de tot. Però a nosaltres ara ens interessa la part que dedica als refranys. Està el nostre home en un diàleg en llatí donant bons consells gramaticals i de tota mena al deixeble. De sobte (fol. Q), el *discipulus*, passant al castellà, pregunta:

—Señor, quando querré conuertir de romance en latín un refrán, ¿bastar me ha tomar los vocablos de Cicerón?

Palmireno li retruca:

—Muy frío sería decir *asinus multorum a lupis voratur*. Cata aquí el orden:
¶ ADAGIORUM CENTVRIAIE QUINQUE.

Comença aleshores una relació de proverbis. És a dir, que el mestre es proposa de donar cinc-cents refranys en castellà i llur traducció en un bon llatí ciceronià.⁴ Però l'home es cansa i només n'ofereix 198,⁵ tots no són refranys i no tots són en castellà, ans n'hi ha alguns pocs en català.⁶ El primer de la llista és el que amb llatí macarrònic volia el deixeble (*asinus multorum a lupis voratur*). Pero l'expressió del castellà *Asno de muchos, lobos se lo comen* és per a Palmireno aquest bell adagi: *Multitudo imperatorum Cariam perdidit*, amb al·lusió a la Cària, regió de l'Àsia Menor. Ara bé, aquests elegants refranys llatins el nostre home els ha pres, sense dir-ho, dels *Adagia* d'Erasme. N'hi ha més, a la nostra península: el 1570, era publicat a Lisboa pòstumament un

diccionari llatí-portuguès del *cristiano novo* Jerónimo Cardoso.⁷ L'obra segueix molt de prop el *Lexicon* de Nebrija, però té la particularitat que en molts lemes ha afegit, com a il·lustració, exemples de frases llatines, i aquestes casualment resulten ser els *Adagia* erasmians, sense, però, haver-ho advertit enllot; segurament per por de la Inquisició. I d'aquesta manera nosaltres tenim, per exemple, la frase que adés hem vist de Palmireno, la qual esdevé en el recull portuguès: *Caria se perdeo por ter muitos mandadores* i l'explicació de Cardoso: «Dà a entender onde muitos mandam et ninguem obedece auerá destroyçam» (fol. 134v^oa).

Disposem, doncs, d'una bona base de comparació en les parèmies hispàniques i més endavant em proposo donar a conèixer conjuntament els repertoris de sentències de Palmireno i de Cardoso encarades amb l'original d'Erasme de Rotterdam, en una edició que ja tinc enllestita. Penso que és una bona base per a l'estudi comparatiu d'àmbit hispànic. Cardoso més aviat tradueix literalment i després explica el sentit del proverb.

I ara vegem uns exemples del plagi de Palmireno, que curiosament tenen alguna relació amb la literatura catalana.

Al *Tirant lo Blanch* trobem l'expressió «veure la randa als peus». En aquell bonic passatge quan Carmesina besa la mà a Tirant, enllot de fer-ho el cavaller a la dama, el nostre heroi respon així:

A mi no put honor —dix Tirant—, ans ho tinch a molta gràcia e mercè. Mas veig la randa als peus, car ço que yo deuria fer vostra magestat s'i és volguda cuytar. E si tal liçència la altesa vostra me dava, de besar-vos les mans tota hora que yo volgués, e com me tendria per benaventurat! E molt més ab los peus e les cames ensembs.

La princesa li tornà a pendre les mans e dix:

—Les tues mans, senyor capità, vull que d'ací avant tinguen privilegi sobre mi, en qui tens bon dret. (Cap. 161)⁸

Deixeume aclarir prèviament, potser per als més joves, què és la «randa». Avui, tant en català com en castellà, el mot «randa», ornament dels vestits, comença a fer-se vell; la gent parla de «puntes» (o en castellà d'*encajes*), però antigament era un terme ben corrent.⁹

La imatge de la randa als peus es justifica perquè en un vestit els ornamentals, les puntes, van en un lloc visible i no pas als peus, on no es veuen;¹⁰ doncs, les coses a l'inrevés. Fins ara no coneixia res de semblant en castellà més que la traducció literal de l'edició de Valladolid de 1511:

—A mi no me hiede honor —dijo Tirante—, antes lo tengo a mucha merced; mas veo la randa a los pies, que lo que yo deviera hacer vuestra magestad lo ha hecho primero...¹¹.

La traducció italiana de Lelio Manfredi, de 1538, ha evitat l'escull de l'adagi:

Io non mi reputo honore —disse Tirante— questo, anzi io l'ho a molta gratia e mercede; ma io vego che la cosa va al contrario, ché quello que far dovrei la maestà vostra con fretta l'ha fatto....¹²

Doncs bé, aquesta expressió també surt en castellà en el nostre Palmirenó com a: *la randa va a los pies*, per traduir *Currus bouem trahit*, sentència que, per la seva banda, Cardoso transposa i explica així: «O carro leua os bois. Dirseha das cousas as auessas como: ho mohinho vay a agoa» (fol. 48v^ob). Ara bé, resulta que l'adagi no és forjat per Erasme, qui el reprèn un d'antic i ben coneut. Només que l'humanista holandès fa, almenys en algunes edicions, un canvi per millorar el llatí (*plaustrum* en lloc de *currus*) i posa: *Plaustrum bouem trahit* (1.7.28).

Amb aquesta parèmia de *Currus bouem trahit* s'expressa el que ací en diem *Començar la casa pel terrat / per la teulada*, i en castellà, *Empezar la casa por el tejado*, és a dir, fer una cosa abans que una altra, la qual, lògicament, l'hauria de precedir. Quan vaig començar a aprendre les llengües romàniques em sobtava que el francès i l'italià en deien: *Mettre la charrue devant les boeufs* i *Mettere l'aratro davanti ai buoi*.¹³

L'expressió franco-italiana troba en espanyol un paral·lel afí, però poc usat: *Poner el carro delante de los bueyes* (citat per alguns autors moderns, com Carmen Martín Gaite¹⁴ o Eugenio Montes),¹⁵ ja es troba en el repertori de Terreros de 1786, s.v. *buei*, però no en els recolls habituals de Covarrubias, Correas o el *Diccionario de Autoridades*, i sembla no tan corrent com la d'*Empezar la casa por el tejado*, almenys jo la ignorava. Cfr. també el català de les Balears: *Passar l'arada davant els bous* (Mallorca i Menorca, segons el DCVB); el més usual en aquesta llengua és *Començar la casa per la teulada*. També l'italià coneix *Incominciare la casa dal tetto*, com la construcció espanyola, però el seu ús és bastant més rar, segons he pogut esbrinar fent enquestes entre els parlants.

La locució amb els bous prové del fons llatí: *Currus boves trahit*. A Espanya sols la trobo registrada al *Diccionario de vocablos castellanos aplicados a la propiedad latina* (Salamanca, 1587), on es llegeix:

«Lo que auía de cantar el carro cantan los bueyes». Usamos déste quando vemos desorden en algunas cosas que se hazen. Adag.: *Currus boves trahit*.¹⁶

Picada la meva curiositat, he començat a cercar i, en efecte, la comparació amb els bous que van darrere l'arada ja és força corrent en francès antic i francès mitjà. Esmentem solament un parell d'exemples d'entre molts¹⁷ que podem espigar:

Marques: «Vostre fille vos torme la charue devant les bues».¹⁸
Drouart la Vache: «par les paroles tu vues
Mestre la char devant les bues
Et troubler l'ordre de Nature.¹⁹

També en italià la locució *Mettere il carro davanti ai buoi* ve dels temps vells. Vet ací un exemple de Bencivenni (4-101):

Ma molte genti di religione mettono ai buoi innanzi il carro; e ciò è lor dannagio, che più cheggiono le cose temporali che le spirituali, e mettono innanzi ciò che dee esser di dietro.²⁰

La imatge remunta a l'autor grec Llucià de Samòsata. L'anglès coneix, així mateix, des de temps antics, la imatge amb els bous i l'arada; ara, però, l'animal és el cavall i l'instrument, el carro (*Put the car before the horse*), i ja en llatí medieval n'hi ha mostres, segons el *Thesaurus* de Singer:²¹ *Bobus praefertur aratum*, diu Stephanus Tornacensis en les seves *Epistolae*²² de la segona meitat del segle XII, i als *Carmina Burana* del XII-XIII es cantava *Neque bubus aratum preficiam*.²³

Tinc, doncs, la impressió que els escadussers esments en les llengües hispàniques de la randa als peus i dels bous davant l'arada són les romanalles d'una presència més conspíqua, i que, puix que no hem estudiat històricament massa les parèmies, com s'ha fet en altres indrets, no han estat recollits en els grans repertoris europeus i a nosaltres ens semblen excepcionals.²⁴

2. Encara un altre refrany ens detindrà un instant. Recordem que Lazarillo de Tormes, després d'abandonar el cec, al qui ha infligit la malifeta del *poste*, va a raure amb el *clérigo de Maqueda*, circumstància que li inspira aquesta reflexió: *Escapé del trueno y di en el relámpago*.²⁵ És una manera, entre tantes, d'expressar l'empitjorament, el pas d'un estat dolent a un de pitjor, per exemple: *Yo me era negra y vistieronme de verde, Salió del lodo y cayó en el arroyo, Fumum fugiens in ignim incidi, Vom Regen in die Traufe kommen*. Aquí, el que a nosaltres ens interessa és com el Palmireno expressa aquesta situació. Ell en diu: *La sardina de Blanes que por huir del fuego dio en las brasas*.²⁶ El corresponent text d'Erasme acut a una sentència clàssica ben coneguda: *Evitata Caribdi in Scyllam incidere*, que també segueix de prop Cardoso, és a dir, hom cau contra l'escull de Scylla tot volent evitar l'avenc de Caribdis.

Però tornem a la sardina de Blanes. No he aconseguit esbrinar què és aquesta sardina, ni tampoc per quin motiu ha de ser de Blanes; potser la causa de la tria és l'assonància *brasas*: *Blanes*; la menció de Blanes prové d'una extensió de la ben coneguda dita «Fugir del foc i caure a (o: donar en) les brasas». Però el més curiós és que aquest proverbi el trobem per terres de València ja el 1415, quan els

jurats el repeteixen en llurs cartes, com en una de les *autoritas* municipals d'Énguera:

E los pexents les erbes en virtut de nostra franquea, ignorantment, cuydants squivar perill de hun boalar, cahen en altre, axí *com la sardina de Blanes, que, exint de la paella, cau en les brasas*, ço que redunda en notori dan de aquesta ciutat e habitadors, franqueses e libertats de aquella, e, per consegüent, a nosaltres no par rahanable semblant acte.²⁷

Vegeu encara aquesta lletra adreçada el 1422 a la reina Maria l'I de desembre de 1422:

E com aprés los dits mercaders hajen volgut cobrar ço del lur, lo dit procurador ho denegà, segons dien, pretenent que serien robes de jenoveses, e a la fi ha·ls-ne pres com *a la sardina de Blanes, que, saltant de la paella, dóna en les brasas*.²⁸

En una altra a Bartomeu Miralles, procurador reial del Rosselló, datada el mateix dia, exposen:

E no·ns han sabut dir de cert si·l depòsit és estat fet en vostre poder o de vostre lochinent quesvulla sia, car, segons dien, ha·ls-ne pres com *a la sardina de Blanes, que, saltant de la paella, dóna en les brasas*, car, creents haver meses en loch segur lurs robes e avers, troben-se frustrats, car han demanades aquelles, les quals los són denegades restituir.²⁹

Devia ser una dita popular i coneguda, puix que no resulta un esment isolat, ja que és utilitzat el 1415 i set anys després a València, i el 1421 a la vila d'Igualada (*la sardina de Blanes que volent fugir al foc, salta de la paella e dóna en les brasas*)³⁰ i que ressona segle i mig més tard en la llista de Palmireno. Això prova que a València afectava una cosa situada, sembla, en l'aleshores poblet de la comarca de la Selva. Les terres de la nostra llengua no vivien tan isolades.

Segons he pogut comprovar més tard, un cop passada l'emoció de la descoberta, l'al·lusió a aquesta sardina de Blanes ja apareix en castellà abans de Palmireno: en els *Refranes famosísimos y provechosos glosados*, edició de Burgos de 1509: *Sardina de Blanes; que saltando del fuego dio en las brasas*,³¹ també en l'anònim de 1541: *La sardina de Blanes: que saltando del fuego dio en las brasas*³² i en el *Libro de refranes* de Pedro Vallés, publicat a Saragossa el 1549: *La sardina de Blanes saltó de la sartén y dio en las brasas*.³³ Després, encara el 1630, el registra el mestre Gonzalo Correas.³⁴ Pero l'origen de la parèmia ha de ser català,³⁵ puix que en castellà no es dóna l'assonància *Blanes: brasas*.

La dita encara sembla existir, i el *DCVB* el registra (s.v. *Blanes*), però sense donar-ne documentació, i fa així: *La sardineta de Blanes, fuig del foc i cau en les*

brates. Hem de limitar-nos a constatar l'existència de la dita i a esperar que en surtin noves mencions. Podem fer la mateixa constatació que adés amb la randa als peus: cal estudiar amb un criteri històric, diacrònic els nostres refranys.

3. Molts més exemples podria adduir de presència en la literatura, però no ho faré per no abusar de la vostra paciència. Només deixeu-me, per posar-ne tres exemples (puix que diuen que tres és un bon nombre, recordem el *Llibre de tres!*), parlar encara breument del refrany que vaig sentir per primera vegada a uns amics italians: *L'ospite è come il pesce, dopo tre giorni puzza*,³⁶ que després he trobat en francès antic: *De hoste et de pluie après terz jur ennuie*³⁷, i que també viu en català, per exemple, a Menorca: *Hostes i peix menut, al cap de tres dies put*³⁸ i en castellà, primer al segle XIV en els *Proverbios morales* de Sem Tob de Carrión: *Cierto es —non fallece—/proverbio toda vía; «El huésped' e el peçe /fieden al tercer día*³⁹, i al segle XVII en Gonzalo Correas: *El guéspede y el pece, a tres dias hiede*⁴⁰, i que continua sent viu: *El huésped y el pez, a los tres días jíe*⁴¹ o *El pez y el huésped al tercer día hieden*.⁴² Després, he sabut que aquest proverbí tenia antecedents llatins, puix que ja és esmentat per Plaute en el *Miles Gloriosus*,⁴³ i del llatí medieval, que Erasme l'esmenta en els *Colloquia* i en els *Adagia*⁴⁴ i té projecció en moltes altres llengües.⁴⁵

Doncs bé, vaig tenir la sorpresa de retrobar-me'l al *Curial e Güelfa*. En l'escena en què Curial no vol deixar la terra i allunyar-se de la bella Laquesis, el vell Melchior de Pando l'esperona perquè torni on és la Güelfa, la qual deu estar-lo esperant, i l'amona:

—Curial, prenets huy comiat solament de l'emperador e partits d'ací, car *hostes e peix a tres dies puden*. E com vos vessen estar ací musant, vostra honor ne valdria menys.⁴⁶

Les nostres lletres medievals són plenes d'aquestes dites, fins i tot amb indicadors, com «diu lo proverbí», «diu lo vulgar parlar», «un vulgar proberbi que diu», «sol dir lo vulgar parlar», «diu lo cathalà», «diu l'eximplí», i s'haurien de recollir amorosidament. Interessa integrar l'aportació hispànica al fons comú de les altres parèmies neollatinades. N'hi ha prou si tenim en compte el que duen les obres d'Eiximenis, de Bernat Metge, de sant Vicent Ferrer, de Jaume Roig o el *Tirant*⁴⁷ i la *Doctrina compendiosa*, etc., per espletar-ne una bona collita.⁴⁸ No esmento el *Libre dels mil proverbis* de Ramon Llull, el *Libre de paraules e dits de savis e filòsofs* de Jahudà Bonsenyor, o el *Franselm* o *Libre de bons amonestaments* de Turmeda, ni en castellà la rica paremiologia d'origen aràbic. Aleshores entraríem, amb major força, en la bibliografia internacional i hi tindríem una presència, que ara és ben escassa. Així, el *Thesaurus Proverbiorum Medii Aevii* de Singer, que reuneix un nombre força important de proverbis de llengües romàniques i germàniques de l'edat mitjana i en llatí medieval, despullà

els texts per al seu corpus entre els anys 1896 i 1930, en una època en què hi havia publicades poques manifestacions hispàniques d'aquesta mena. Ara n'hi ha més i en el futur pot haver-ne en abundància, car és paradoxal la situació en un dels països on hi ha més parèmies de tot Europa. Penseu que Sancho Panza només parlava amb refranys.⁴⁹

Ací solament he volgut donar unes mostres d'un treball, en el qual de manera interdisciplinària haurien de coincidir tant filòlegs i lingüistes com folkloristes, etnògrafs i historiadors. Vaig començar amb uns refranys de Palmireno que jo veia que tenien paral·lelismes en la nostra literatura catalana, i a mesura que he escorcollat m'he trobat amb una vida romànica ben esplendorosa. El camp és obert a força recerques.

NOTES

¹ Andrés Gallego Barnés, *Juan Lorenzo Palmireno (1524-1579), un humanista aragonés en el Studi General de Valencia* (Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1982).

² Vegeu Germà Colón i Amadeu-J. Soberanas, *Panorama de la lexicografía catalana* (Barcelona: Encyclopèdia Catalana, 1991), 2a. ed., 87-9; Glòria Claveria Nadal, «Humanismo y pedagogía en el Vocabulario de Juan Lorenzo Palmireno», *Actas del I Simposio sobre 'Humanismo y Pervivencia del Mundo Clásico'* (Cádiz: 1993), 329-41.

³ Laurentii Palmyreni de vera & facilis imitatione Ciceronis cui aliquot opuscula studiosis adolescentibus utilissima adiuncta, vt ex sequenti pagella cognosces (Saragossa, 1560); [al colofó: «...en casa de Pedro Bernuz...»].

⁴ Vegeu-ne l'edició d'André Gallego, *Les «refraneros» de Juan Lorenzo Palmireno*, tesi doctoral llegida a la Facultat de Lletres i Ciències Humanes de Tolosa de Llenguadoc, 1969.

⁵ «Intención tenía de darte estos adagios hasta quinientos, pero veo que es materia que se olvida mucho, no quiero cargarte de tanta carga» (Q 9 rº).

⁶ Són els següents: «En aqò me va la pell dels dumenges // Res ad Triarios redijit» (núm. 9), «Vlls de alfereciat // Atrei oculi» (núm. 18); «Càrrega que plau no pesa // Mars haud concutit sua ipsius arma» (núm. 34), «Qui massa's pressa de cru-menja // Canis festinans caecos parit catulos» (núm. 175), «Tot és bambolla de sçabó, o más el ruido que las nuezes // Tantali hortí» (núm.) 188, «Cabanes és tot lo món // Bos alienus subinde foras prospectat» (núm. 196). Alguns altres resulten híbrids: «Tanto es de gros que no hay quien lo manje // Fastuosus maximus» (núm. 153).

⁷ Jerónimo Cardoso, *Dictionarium latino-lusitanicum et viceversa lusitanico-latinum* (Coïmbra: 1570).

⁸ Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch* (València: 1990), ed. per Albert Hauf, I, 381-2.

⁹ Encara Lope de Vega, per exemple, ponderava «el más delgado cendal con mucho pespunte y randa», en *Las almenas de Toro*, acte II (1620). L'anomenat *Diccionario de Autoridades* defineix *randa* (s.v.) així: «Adorno que se suele poner en los vestidos y ropas y es una especie de encaje, labrado con aguja ó texido, el qual es mas grueso, y los nudos mas apretados que los que se hacen con palillos [...].»

¹⁰ Aquest refrany de Gonzalo Correas ens ajudarà a comprendre el sentit de la randa als peus: *Las tetas en holgura, lo de aiuso en lobregura*, que l'autor comenta així: «Dízese porke los kabezones son de lienzo i labrados en las kamisas de las muxeres, i de los pechos abaxo el rruedo de estopa gorda. Dura este uso entre labradoras i xente pobre; mas ia entre las de más punto hazen toda la camisa de lienzo, i las rrgalonas, de Olanda». Pel comentari, el refrany aludeix a un temps més antic. Vegeu Louis Combet (ed.), *Vocabulario de refranes y frases proverbiales* (1627) (Bordeus: Institut d'Études Ibériques et Ibéro-américaines de l'Université de Bordeaux, 1967), 212a [= la nova edició d'aquest *Vocabulario* (Madrid: Castalia, 2000), 456, núm. 1139].

¹¹ *Tirante el Blanco* (Madrid: 1974), ed. per M. de Riquer, II, 379, Clásicos Castellanos, 189.

¹² *Tirante il Bianco* (Roma: 1984), ed. per G. Sansone et alii, 462. Aquesta traducció potser ens dóna la solució de l'estranj passatge «A mi no put honor», «A mi no me hiede honor», que no veig que cap comentador hagi explicat (llevat de Coromines, qui s'equivoca en la citació i en la interpretació (DECat, VI, 850b, 29-33), i també suposa que Tirant usa l'expressió «diverses vegades», quan en realitat només surt ací); això de *pudir* no casa gaire bé amb l'escena. Potser es tracta, com interpreta l'italià, de **repud* 'considero', més lògic.

¹³ Cf. Jesús Cantera i Eugenio de Vicente, *Selección de refranes y sentencias (francés-español)* (Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1984), I, 205, núm. 205. També en portuguès es diu *pôr o carro adiante dos bois*.

¹⁴ «A pesar de que no soy amiga de establecer nada de antemano o, como dicen en mi tierra, de poner el carro delante de los bueyes, hago una excepción» (Carmen Martín Gaite, *El cuento de nunca acabar*, 133).

¹⁵ Cf. Manuel Seco, *Diccionario del español actual*, s.v. *carro*). Sembla, però, que l'expressió és ben viva, si ens fixem en la remarcada de Carmen Martín Gaite: «como dicen en mi tierra», *supra*, nota 14.

¹⁶ Citat pel *Tesoro lexicográfico de S. Gili Gaya* (Madrid: CSIC, 1947), s.v. *carro*.

¹⁷ *Thesaurus Proverbiorum Medii Aevi. Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters*, begründet von Samuel Singer, herausgegeben vom Kuratorium Singer der Schweizerischen Akademie der Geistes und Sozialwissenschaften (Berlín/Nova York: Walter de Gruyter, 1995), t. 9, 334 (s.v. *Rind*, apartat 25.4) i t. 12, 312-3 (s.v. *Wagen*, apartat 5.4).

¹⁸ *Thesaurus Proverbiorum Medii Aevi*, s.v. *Rind*, § 2.5.4.

¹⁹ Drouart la Vache, *Li Livres d'Amours* (París: 1926), ed. per R. Bossuat, vv. 2128. Cf. Giuseppe di Stefano, *Dictionnaire des locutions en moyen français* (Montreal: CERES, 1991), 144-5.

²⁰ Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, s. v. *bue*.

²¹ Vegeu, sobretot, *Thesaurus Proverbi Mediai Aevi*, loc. cit., ix, 1999, 334-5, s.v. *Rind*.

²² *Bobus praefertur aratum* 'Den Ochsen wird der Pflug vorgespannt' (Stephanus Tornacensis, *Epidostole*; a J.-P. Migne, *Patrologiae cursus completus*, sèrie llatina, 1844-55; 71 (363B)) [datació: ca. 1163-1230].

²³ *Neque bubus aratum preficiam* 'Und ich werde den Rindern nicht den Pflugvoranstellen' (*Carmina Burana*, ed. per A. Hilka; O. Schumann; B. Bischoff, 1930-1970; 178, 2, 4). [datació: s. XII-XIII].

²⁴ Naturalment que hi ha moltes maneres d'expressar el concepte. Per exemple, l'alemany recorre a *Das Pferd beim Zwang aufzäumen*, literalment «embridar el colleró al cavall per la cuadra», i és molt més freqüent que *den Pflug vor den Ochsen spannen*. Per cert, que també en castellà Núñez porta *Reniego de caballo que se enfrena por el rabo*. Cf. *Thesaurus Proverbiorum Medii Aevi*, op. cit., ix, 1999, 118, s.v. *Pferd*.

²⁵ *Lazarillo de Tormes* (Madrid: 1987), ed. per Francisco Rico, 47; vegeu la nota 6 de l'editor.

²⁶ Ed. André Gallego, p. 94, núm. 146.

²⁷ Publicat per Agustín Rubio Vela, «El ganado de Valencia y los pastos del reino. El avituallamiento urbano bajomedieval como factor de conflictividad», A: G. Colón Domènech i J. Sánchez Adell, *Vida rural i ramadera* (Castelló de la Plana: 1999), 691-2 (= *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. LXXX).

²⁸ Vegeu *Epistolari de la València medieval (II)*, introducció, edició, notes i apèndixs a cura d'Agustín Rubio Vela (València/Barcelona: 1998), 79. L'editor ha tingut l'amabilitat, que li agraeix molt, de donar-me les circumstàncies d'aquesta carta a la reina (AMV, LM, g3-16, f. 63r-v; 1422, 1 de desembre). Els jurats de València demanen la restitució de totes les «robcs e mercaderies» propietat de valencians que foren confiscades en Catalunya a una embarcació «que patroneja En Pere Martínez, castellà». El fet va ser així: «Venint vers aquesta ciutat [sc. la nau], li covengués divertir a Cochliure, [e] son combatuda per hòmens de la nau d'En Baster, de Barchinona, que, segons se diu, armà o adobà en Cochliure, no obstant los fos denunciats com la dita nau castellana era carregada de robes de mercaders valencians». En to aspre, exigeixen la intervenció de la reina per posar fi a unes accions que els edils valencians interpretaven com una premeditada temptativa d'enfonçar el comerç de llur ciutat. En el text surt aleshores la comparació que ens interessa: «...e a la fi ha ls-ne pres com a la sardina de Blanes, que, saltant de la paella, dóna en les brasas» (f. 63r).

²⁹ AMV, LM, g3-16, fol. 64 r^o, i v^o; 1 de desembre de 1422.

³⁰ Aquest text és adduït per Maria Conca i Josep Guia, *Els primers reculls de proverbis catalans* (Barcelona: PAM, 1996), 214, i indiquen que el treuen del DCVB (ix, 971); però en aquest lloc no s'hi troba.

³¹ Eleanor S. O'Kane, *Refranes y frases proverbiales españolas de la Edad Media* (Madrid: 1959), 210b, s.v. *sardina* (Anejo II del Boletín de la Real Academia Española).

³² *Dos refraneros del año 1541* (Madrid: 1944), 58, ed. per Juan B. Sánchez Pérez, impremta J. Cosano, Libros Humildes.

³³ Citat per Luis Martínez Kleiber, *Refranero general ideológico español* (Madrid: Real Academia Española, 1953), núm. 31.820.

³⁴ Gonzalo Correas, *Vocabulario*, ed. Combet: *Akontezeros á como a la sardina de Blanes, ke por salir de la sartén kaió en las brasas*, p.70b; *La Sardina de Blanes ke por huir del fuego dio en las brasas*, p. 185b; *La sardina de Blanes, saltó de la sartén i dio en las brasas*, *ibidem*. Correas registra també la variant *La sardina de Flandes ke huiendo de la llama dio en las brasas* (*ibidem*).

³⁵ Com han posat en relleu Conca i Guia, *op. cit.*, 218.

³⁶ El registra també el *Grande dizionario della lingua italiana* de S. Battaglia, xi, 1646b, sense donar, però, cap autoritat antiga.

³⁷ *Thesaurus proverbiorum medii aevi*, s. v. *Fisch*, 166.

³⁸ Josep Pons Lluch, *Refranyer popular [menorquí]* (Ciutadella: 1993), 209, núm. 1532, Quaderns de Folklore, 50.

³⁹ Dom Sem Tob, *Glosas de Sabiduría o Proverbios Morales y otras Rimas* (Madrid: Alianza Editorial, 1974), ed. per Agustín García Calvo, vv. 2153-6, 123; cf. també citat per Eleanor S. O'Kane, *Refranes y frases*, *op. cit.*, s.v. *huésped*, 135.

⁴⁰ També en els *Adagia hispanica in romanum sermonem conversa* (1585) de Palmireno, obra que potser pertany al seu fill Agesilao, tenim *El huésped y el pesce a tres días hiede*; André Gallego, *Refraneros*, 173, núm. 273.

⁴¹ Citat per Josep Pons Lluch, *loc. cit.*

⁴² Segons A. García Calvo, *op. cit.*, 205.

⁴³ L. Stein, *Untersuchungen über die Proverbios Morales von Santob de Carrion mit besonderem Hinweis auf die Quellen und Parallelen* (Berlín: Diss. Kiel, 1900), 97-8.

⁴⁴ *Thesaurus Proverbiorum Medii Aevi*, *op. cit.*, iii, 1996, 269: «Verum est hodieque in proverbio est, hospitem triduanum, itidem ut pisces obolare naribus» (*Adag. Coll.*, 7v).

⁴⁵ Segons Gustavo Strafforello, viu també en portuguès (*O ospede e o peixe aos tres dias fede*), en neerlandès (*Een drieaagsche gart is een last*), en alemany (*Dreitägiger Gast ist Ueberlast*) i en anglès (*Fresh fish and strangers stink in three days*); vegeu *La sapienza del Mondo ovvero Dizionario Universale dei Proverbi di tutti i Popoli* (Torí: Augusto Federico Negro), s.d., vol. iii, 101c. Copio les gràfies com són en aquest repertori. En el modern *Dictionary of European Proverbs*, recollits per Emmanuel Strauss, s'hi esmenta una dita anglesa: *After three days fish is unsavoury, and so is an ill guest* (Londres/Nova York: Toutledge, 1994), i, 169-70, § 175.

⁴⁶ *Curiel e Güelfa* (Barcelona: 1930), ed. per R. Aramon i Serra, t, 117, *Els Nostres Clàssics*, 30.

⁴⁷ Francesc de B. Moll, «Els refranys del Tirant lo Blanc», *Bulletí del Diccionari de la Llengua catalana*, xv, 1933, 169-72.

⁴⁸ Cf. les reflexions de M. Conca i J. Guia, *Els primers reculls*, *op. cit.*, 26-35.

⁴⁹ Així, Don Quijote li retreu «la muchedumbre de refranes»: «muchas veces los traes tan por los cabellos, que más parecen disparates que sentencias... ¡Encaja, ensarta, enhila refranes, que nadie te va a la mano!» (II, cap. XLIII).

CURRICULUM VITAE
DE
GERMÀ COLÓN
A CÀRREC DE
GLÒRIA CLAVERIA I EDUARD URIOS

-
- 1928 El 30 de novembre neix Germà Colón Domènech a Castelló de la Plana.
- 1951 Es llicencia en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona. Des d'aquesta data és col·laborador de l'editorial Barcino per la publicació de la sèrie de texts «Els Nostres Clàssics».
- 1952 Estudis a la Universitat de Lovaina.
- Es doctora per la Universitat de Madrid. També és ajudant de Gramàtica Històrica de Llengua Espanyola a la Universitat de Barcelona.
- 1954 Participa com a col·laborador i redactor en el *Französisches Etymologisches Wörterbuch* de W. von Wartburg. La seva participació en l'obra continua fins al 1964.
- Lector d'espanyol a la Universitat de Basilea.
- 1959 És nomenat *Privat-Dozent* de la Universitat de Basilea.
- 1960 Publica l'edició del *Llibre d'hores* [Barcelona, Barcino, 1960 (Els Nostres Clàssics, 87)].
- 1963 És designat professor extraordinari a la Universitat de Basilea.
- 1964 Rep el nomenament d'acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.
- 1967 És nomenat catedràtic numerari de la Universitat de Basilea i també exerceix com a director del Seminari de Llengües Romàniques de la mateixa universitat.
- 1968 Esdevé professor de Filologia Francesa de la Universitat d'Estrasburg i fins al 1972 és vicepresident del Collegium Romanicum a Suïssa.
- 1970 En col·laboració amb Arcadi Garcia, comença l'edició dels *Furs de València*, que acaba l'any 2002 [Barcelona, Barcino, 1970-1999, vols. I-IX, (Els Nostres Clàssics, 101, 105, 113, 121, 130, 136, 137 i 138)].
- 1973 És professor de Lingüística Catalana a la Universitat de Barcelona.
- 1974 Publica el seu llibre sobre les traduccions de *Don Quijote* a altres llengües romàniques i germàniques, *Die ersten romanischen und germanischen Uebersetzungen des Don Quijote* [Berna, Francke, 1974].

-
- 1975 Publica el llibre *Literatura catalana* [Madrid, La Muralla, 1975].
- 1976 És nomenat president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, càrrec que ocupa fins al 1982.
- Publica el seu conegut llibre *El léxico catalán en la Romania* [Madrid, Gredos, 1976]).
- 1977 Rep el Premi Gumersind Bisbal Gutsems.
- 1978 Publica el llibre *La llengua catalana en els seus textos. 2 vols.* [Barcelona, Curial, 1978 (Biblioteca de Cultura Catalana, 39-40)].
- 1979 L'Institut d'Estudis Catalans li atorga el Premi Prat de la Riba.
- Edita el *Diccionario latino-español* d'Elio Antonio de Nebrija (Salamanca: 1942), en col·laboració amb Amadeu-J. Soberanas [Barcelona: Puvill, 1979].
- 1980 És nomenat conseller del Bureau de la Société de Linguistique Romane, càrrec que ocupa fins al 1986.
- 1982 Rep el Premi Serra d'Or.
- Des del 1982 fins al 1985 és president de l'Asociación Suiza de Estudios Hispánicos.
- 1983 És nomenat Valencià de l'Any per la Fundació Huguet.
- Publica amb Arcadi Garcia l'edició del *Llibre del Consolat de Mar*. Edició de la Real de Mallorca, amb les variants de tots els manuscrits coneguts, amb la col·laboració de la Secció Catalana de la Universitat de Basilea [vols. I-IV, Barcelona, 1982-1989].
- És nomenat membre del Consell Assessor de la Fundació Congrés de Cultura Catalana.
- 1984 Obté el nomenament d'*académico correspondiente* de la Real Academia Española de la Lengua; és designat membre de la Comissió Lul·liana per a la publicació de les *Obres completes catalanes* de Ramon Llull.
- Se li concedeix el grau de doctor *honoris causa* per la Universitat de València .
- 1985 És guardonat amb la *Creu de Sant Jordi* per la Generalitat de Catalunya.

-
- 1986 Juntament amb Amadeu-J. Soberanas, publica el llibre *Panorama de la lexicografía catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra* [Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986. (Biblioteca Universitària, 7)].
- 1987 Publica l'obra *Problemes de la llengua a València i als seus voltants* [València, Universitat de València, 1987. (Honoris Causa, 1)].
- Publica, en col·laboració amb Amadeu-J. Soberanas, el *Diccionario latín-catalán y catalán-latín* d'Elio Antonio de Nebrija, Gabriel Busa [Barcelona, Puvill, 1987].
- És nomenat vicepresident de l'Asociación Internacional de Historia de la Lengua Española.
- 1987 És reconegut amb el *Premi de Literatura* de la Generalitat de Catalunya i el *Premi Sanchis Guarner* de la Fundació Jaume I.
- 1988 Guanya el *Premi d'Honor de les Lletres Valencianes*.
- Edita, amb un estudi preliminar, el llibre de Joan Esteve, *Liber Elegantiarum* [Castelló de la Plana, INCULCA, 1988].
- És designat conseller d'honor de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.
- 1989 Publica el llibre *El español y el catalán juntos y en contraste* [Barcelona, Ariel, 1989].
- Inicia la seva feina com a conseller del Bureau de la Société de Linguistique Romane que ocupa fins el 1995.
- Rep el nomenament de membre del Consell Valencià de Cultura.
- 1990 Es distingit amb el grau de doctor *honoris causa* per la Universitat d'Alacant.
- 1991 Publica, en col·laboració amb Amadeu-J. Soberanas, la segona edició actualitzada del *Panorama de la lexicografía catalana De les glosses medievals a Pompeu Fabra* [Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1991 (Biblioteca Universitària 7)].
- 1992 És investit doctor *honoris causa* per la Universitat Jaume I, de Castelló de la Plana.
- És membre de la Comisión del V Centenario de Elio Antonio de Nebrija para 1992 (Universitat de Sevilla).

-
- Entra a formar part del *Direktorium des Jacob-Burckhardt-Gesprächskreis*.
- 1993 És nomenat membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans.
- Apareix la traducció al català, parcial i ampliada, del seu llibre *El léxico catalán en la Romania*, ara com *El lèxic català dins la Romània* [Universitat de València, 1993 (Biblioteca de Lingüística Catalana 12)].
- 1997 Rep el nomenament de catedràtic emèrit de la Universitat de Basilea.
- Es publiquen els seus *Estudis de filologia catalana i romànica* [València-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997 (Biblioteca Manuel Sanchis Guarner 36)].
- És designat president del Collegium Romanicum, càrrec que ocuparà fins el 2000.
- 1999 Edita juntament amb L. Gimeno el llibre *Cultura i humanisme en les lletres hispàniques* (s. XV-XVI) // *Cultura y humanismo en las letras hispánicas* (s. XV-XVI) [Castelló de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, 1999].
- Rep per reial decret *La Gran Cruz de la Orden Civil de Alfonso X, el Sabio*.
- 2001 La Universitat Jaume I crea la Fundació Germà Colón i l'eminent filòleg dóna la seva biblioteca a l'esmentada universitat.
- 2002 Publica en dos volums el llibre *Para la historia del léxico español*, edició preparada per Albert Soler i Núria Mañé [Madrid, Arco/Libros, 2002].
- Publica el *Libro de alabanzas* de Martín de Viciana [Burriana, Ajuntament, 2002].
- Àdhuc aquesta plètora de llibres, de càrrecs de rellevància a institucions públiques i acadèmiques, i distincions que li han estat atorgades, Germà Colón és o ha estat membre del consell editorial de nombroses revistes especialitzades i editorials. La seva tasca com a docent destaca amb la direcció de més de vint tesis doctorals i varíes *Habilitationsschriften*. És autor d'un important nombre d'articles d'investigació publicats a revistes de prestigi (vegeu annex), molts d'ells aplegats en els llibres citats anteriorment.

Annex. Articles.

- «Unes notes sobre la pèrdua de la -r final etimològica», en *Revista Valenciana de Filología*, 2 (1952), 57-65.
- «Atlas linguistique du domaine catalan. Orientation méthodologique», en *Orbis*, 1 (1952), 403-409 [en colaboración con A. Badia].
- «Català antic *conglap* ‘calamarsa’», en *Estudis Romànics*, 3 (1952), 231-236.
- «Enquête linguistique sur le dialecte catalan de Castelló», en *Orbis*, 1 (1952), 116-119.
- «Valenciano *calbot* ‘golpe en la nuca’», en *Revista Valenciana de Filología*, 3 (1953), 211-214.
- «El concepto ‘otoño’ en catalán y su posición entre las lenguas romances», en *Revista de Filología Española*, 37 (1953), 194-215.
- «Más acerca del concepto ‘otoño’», en *Revista de Filología Española*, 38 (1954), 246-250.
- «L’expressió *llevar de carrera*», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 30 (1954), 166-170.
- «El valenciano», en *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica. Actas y Memorias*, Barcelona, 1955, vol. I: 137-149.
- «La matización vocálica en las desinencias de 1^a y 3^a persona del presente e imperfecto de indicativo (conjugación en -ARE) en las comarcas castellonenses», en *Miscelánea Filológica en honor de Mons. A. Griera*, Barcelona, 1955, vol. 1: 201-211.
- «A propos du “Tesoro Lexicográfico” de S. Gili y Gaya», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 72 (1956), 379-386.
- «Una nota sobre el cat. “formiguer”, esp. “hormiguero”», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 32 (1956), 97-102.
- «Español antiguo *encobar*, *encobo*, *encobamiento*», en *Etymologica. Walther von Wartburg zum 70. Geburtstag*, Tübingen, 1958, 129-154.
- «Rosellonés ant. *causol*, rosellonés mod. *cossòl*», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 74 (1958), 275-278.
- «Observacions al Diccionari de la rima», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 34 (1958), 290-305.
- «Le parfait périphrasique catalan “va + infinitif”», en *Actas do IX Congresso Internacional de Linguística Románica*, I (=Boletim de Filología, 18), Lisboa, 1959, 165-176.
- «Acerca de la expresión *anar a tresnuya*», en *Revista de Filología Española*, 43 (1960), 203-210.
- «Portuguès *robalo*, español *gamberro*, valencià *mealla de l'ou*», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 36 (1960), 129 - 146.
- «Español *basilea* ‘horca’», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 76 (1960), 499-505.

-
- «Autour de l'Atlas linguistique d'Andorre», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 77 (1961), 49-69.
- «Latin médiéval *romanticus*», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 77 (1961), 75-80.
- «Catalán *rall*, provenzal antiguo *rezalh*, francés (?) *ray* ‘esparavel’», en *Revue de Linguistique Romane*, 25 (1961), 117-143.
- «L'étymologie organique dans le cas du français *orin* et de l'espagnol *orinque*», en *Revue de Linguistique Romane*, 26 (1962), 170-183.
- «El Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana de Corominas. Notas de etimología y lexicografía hispánicas», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 78 (1962), 59-96.
- «Sobre el español *garbo*», en *Studi ispanici*, Milano, 1962, 61-67.
- «Vicisitudes de un helenismo [= melancolía]», en *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 29 (1961-1962), 345-357.
- «Un passatge obscur del *Llibre de Fortuna e Prudència* de Bernat Metge», en *Estudis de literatura catalana oferts a Jordi Rubió i Balaguer*, I [Estudis Romànics 10 (1962-1967)], 209-216.
- «Un hispanismo afortunado: francés *entresol*», en *Revue de Linguistique Romane*, 27 (1963), 101-113.
- «En torno al español *meaja*», en *Weltöffnere Romanistik. Festschrift Alwin Kuhn*, Innsbruck 1963, 333-338.
- «Llatí escolàstic *synderesis*, català *senderi*», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 39 (1963), 285-288.
- «Acerca de OPACUS en los Pirineos», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 79 (1963), 110-116.
- «Sobre l'origen del castellà *artesano*», en *Revista Valenciana de Filología*, 7 (1963-1966), 175-176.
- «El griego masaliota y los ornitónimos: acerca del francés *compère-loriot* y del alemán *Pirol* ‘oropéndola’», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 80 (1964), 269-282.
- «Une fois de plus *compère-loriot* et allemand *Pirol*», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 80 (1964), 288-290.
- «Die Etymologie von fr. *son* ‘Kleie’», en *Vox Romanica*, 23 (1964), 69-84 [en colaboración con Helmut Lüdtke].
- «Un mestre en el meu record (L. Revest)», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 40 (1964), 41-45.
- «Un problema de préstamo: español *turrón*», en *Mélanges de linguistique et de philologie romanes dédiés à P. Gardette*, Strasbourg, 1965, 105-114.
- «Premiers échos de l'ordre de la Jarretière», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 81 (1965), 441-453.
- «Provençal antic *desé* ‘fácilmente’», en *Estudis Romànics*, 8 (1966), 215-218.
- «Elementos constitutivos del español: Occitanismos», en *Enciclopedia*

-
- Lingüística Hispánica*, Madrid, CSIC, 1966, vol. II: 153-192.
- «Elementos constitutivos del español: Catalanismos», en *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, Madrid, CSIC, 1966, vol. II: 193-238.
- «Una nota al Buscón de Quevedo», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 82 (1966), 451-457.
- «Le Jeu de la Feuillée, vers 16 à 19», en *Revue de Linguistique Romane*, 31 (1967), 308-315.
- «Catalán *enemic*, aragonés *enemigo*, alemán *Neidnagel*», en *Festschrift Walther von Wartburg zum 80. Geburtstag*, II, Tübingen, 1968, 415-420.
- «Zum Zwanzigersystem der Zahlwörter», en *Verba et Vocabula. Festschrift Gamillscheg* München, 1968, 127-133.
- «El mot *refrany* en algunes poesies en català aprovençalat», en *Estudis Romànics*, 13 (1963) [=1968], 67-74.
- «Acerca de los préstamos occitanos y catalanes del español», en *Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*, Madrid, 1968, vol. IV: 1913-1925.
- «Valor del testimonio aislado en lexicología», en *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 7/1 (1969), 161-168.
- «Sobre el funcionament de les sibilants en el català de Castelló», en *Phonétique et linguistique romanes. Mélanges offerts à M. Georges Straka*, Lyon-Strasbourg, 1970, vol. I: 43-51.
- «El nom de fonts del poeta Ausiàs March», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 46 (1970), 161-214.
- «“Con lágrimas de Moysén - escantan las orejas”. Sobre la estrofa 438 del Libro de Buen Amor», en *Revista de Filología Española*, 53 (1970), 293-304.
- «Un cambio de perspectiva etimológica. Rosicler y su mediato origen francés», en *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 9/1 (1971), 229-249.
- «Un aspecte estilístic en la traducció catalana medieval del Decameron», en *Interlinguistica. Sprachvergleich und Uebersetzung. Festschrift Mario Wandruszka*, Tübingen, 1971, 648-660.
- «Sobre el mot *petxina* i sobre el seu manlleu *pechina*», en *Sprache und Geschichte. Festschrift Harri Meier*, München, 1971, 125-133.
- «La lingua catalana, ieri e oggi», en *Il Bimestre. Quaderno bimestrale di cultura*, 12/13 (Gennaro-Aprile 1971), VII-X.
- «El topónim *Garamoxén*», en *Boletín Arqueológico* (Tarragona, 1971/72), 305-308.
- «Ein volkstümlicher Fortsetzer von INDAGARE», en *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, 210. Band, 125. Jahrgang (1973), 279-294.
- «¿Voces patrimoniales o voces doctas? Sobre los reflejos romances de LEGENDA», en *Revue de Linguistique Romane*, 37 (1973), 110-125.
- «Fr. *casson* et *cassonade*», en *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 11

-
- (1973) [= *Mélanges Imbs*], 191-198.
- «Quelques considérations sur le lexique catalan», en *La linguistique catalane*, Antoni Badia i Margarit et Georges Straka (eds.), Paris, 1973 (*Actes et colloques*, 13), 239-287.
- «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de NUPTIAE y VOTA en la Península Ibérica», en *Prohemio*, 4 (1973), 5-36.
- «Jull, Juyol i Juliol», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 49 (1973), 325-334.
- «Del ave a la nave. Deslinde de una metáfora», en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 89 (1973), 228-244.
- «Sobre els textos llenguadocians i català del “Viatge al Purgatori de Sant Patrici”», en *Medioevo Romanzo*, I (1974), 44-60.
- «Per una edició crítica del “Llibre del Consolat de Mar”», en *XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia romanza. Presentazioni di lavori in progetto o in corso*, Napoli, 1974, 17-31.
- «Latin SALIVATUM > espagnol *salvado* ‘son du blé’ et une explication de Nebrija», en *Revue de Linguistique Romane*, 38 (1974), 95-105.
- «A propos du parfait périphrastique “vado”+ infinitif en catalan, en provençal et en français», en *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 13/1 (1975), 31 -66.
- «El arabismo *albanía*», en *Studia hispanica in honorem R. Lapesa*, Madrid, 1975, vol. III: 165-172.
- «Bibliographie von Carl Theodor Gossen», en *Mélanges offerts à Carl Theodor Gossen*, I, Berne/Liège 1976, 9-24.
- «Manipulation, mot à la mode et hispanisme», en *Mélanges offerts à Carl Theodor Gossen*, I, Berne/Liège, 1976, 155-168.
- «Sobre el perfect perifràstic “vado” + infinitiu en català, en provençal i en francès», en *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Colloqui Internacional sobre el Català* (Amsterdam 1970), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, 101-144.
- «La lexicografía catalana: realitzacions i esperances», en *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Basilea, 22-27 de març de 1976), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977, 11-35.
- «Un capítulo sobre el comit al “Llibre del Consolat de Mar”», en *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, 5 (Barcelona, 1977) [= *Miscelánea en honor a J. M. Madurell i Marimon*], 35-49.
- «Ornitónimos y embarcaciones en el Mediterráneo», en *Actas del V Congreso Internacional de Estudios Lingüísticos del Mediterráneo*, Madrid, 1977, 97-100.
- «Español testaferro ¿lusismo o italianoísmo?», en *Homenaje a Vicente García de Diego*, II, Madrid, 1977 [= *Revista de Dialectología y Tradiciones*

-
- Populares*, 33 (1977)], 23-41.
- «Occitan et catalan: nécessité d'une étude réciproque. A propos de l'ancien provençal "marves", catalan "manvés"», en *Mélanges de Philologie et de Littératures romanes offerts à Jeanne Wathélet-Willem*, Liège, 1978, 43-76.
- «Limousin et langue d'oc dans la Catalogne médiévale», en *Hommage à Jean Séguy, Annales de l'Université de Toulouse-Le Mirail*, 14 (1978), 191-204.
- «La dénomination "langue d'oc" en deçà des Pyrénées», en *Mélanges Jean Rychner Travaux de Linguistique et de Littérature*, 16/1 (1978), 85-91.
- «Cartas cruzadas entre Walther von Wartburg y Miguel de Unamuno», en *Festschrift Kurt Baldinger zum 60. Geburtstag*, Tübingen, 1979, 116-135.
- «L'anedó de la Crònica de Ramon Muntaner», en *Homenaje a Samuel Gili Gaya (in memoriam)*, Barcelona, 1979, 63-80.
- «Léxico y lexicografía catalanas», en *Revista Española de Lingüística*, 9 (1979), 441-461.
- «Les perspectives d'un hòpax: els murtats de Muntaner», en *Miscel·lània Aramon i Serra*, Barcelona, 1979, vol. I: 151-159.
- «L'humanista Furió Ceriol i la unitat de la llengua», en *Homenatge a Josep M. de Casacuberta [Estudis de Llengua i Literatura Catalanes 1]*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, vol. I: 117-130.
- «Apuntes para el estudio comparado del siciliano y las lenguas hispánicas», en *A Giovanni Bonalumi per il suo sessantesimo dal Seminario di Romanistica di Basilea. Miscellanea*, Basilea, Romanisches Seminar der Universität Basel, 1980, 69-82.
- «Uns passatges de la Crònica de Jaume I a la llum del text dels Furs», en *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, Valencia, Universidad de Valencia, 1980, vol. II: 459-470.
- «Filiation des textes du "Voyage au Purgatoire" de Ramon Perellós», en *Medioevo Romanzo*, 7 (1980), 429-440.
- «Contrastes léxicos en catalán, español e italiano», en *Logos Semantikós. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, Madrid-Berlín-Nueva York, Gredos-De Gruyter, 1981, vol. III: 191-201.
- «Elogio y glosa del diccionario etimológico hispánico», en *Revue de Linguistique Romane*, 45 (1981), 131-145.
- «Sinonímia i diatopisme», en "Homenatge a Francesc de B. Moll" *Randa*, II (1981), 45-61.
- «El rap i la nostra lexicografia», en *L'Espill*, 9 (1981), 55-63.
- «Les llengües romàniques i llur selecció lexical», en *Actes del XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filología Romániques (Palma de Mallorca, 7-12 d'abril de 1980)*, vol. I: *Sessions Plenàries i Taules Rodones*, a cura d'Aina Moll, amb la col·laboració de Jaume Vicens, Palma de Mallorca,

-
- Ed. Moll, 1982, 55-90.
- «“Fer lo proverbi”», en *Miscelánea de Estudios Hispánicos. Homenaje de los hispanistas de Suiza a R. Sugranyes de Franch*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1982, 33.
- «Un aragonesismo sintáctico en don Juan Manuel», en *Cahiers de linguistique hispanique médiévale*, 7 (1982), 61-72.
- «Les Normes de Castelló i unes consideracions ortogràfiques», en *Universitat de Barcelona. Acte inaugural del Curs 1982-1983. Homenatge a Pompeu Fabra*, Barcelona, 1982, 41-52.
- «L’Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC)», en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 5, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1982, 9-19.
- «Els vocabularis barcelonins d’Ausìs March al segle XVI», en *Miscel·lània Pere Bohigas [Estudis de Llengua i Literatura Catalanes]* 6, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1983, vol. III: 261-289.
- «Concerning the Catalan-German Vocabulary of 1502: “Vocabolari molt profitós per apendre Lo Catalan Alemany y Lo Alemany Catalan”», en *Quaderni di semantica*, 4/2 (1983), 395-399.
- «Precisions sobre el “Comprehensorium”», en *L’Espill*, 17/18 (1983) [= *Homenatge al Professor Manuel Sanchis Guarner*], 27-32 [en colaboración con Amadeu-J. Soberanas].
- «Voices romances en la «Tertia Quinquagena» de Nebrija», en *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 1983, vol. V: 13-31.
- «Dos momentos en un relato del P. Las Casas», en *De los romances-villancico a la poesía de Claudio Rodríguez (Homenaje a Gustav Siebenmann)*, Madrid, 1984, 81- 103.
- «El “Thesaurus Puerilis” d’Onofre Pou», en *Estudis en memòria del professor Manuel Sanchis Guarner. Estudis de llengua i literatura catalanes*, València, Universitat de València, 1984, 357-360 [en col·laboració amb Amadeu-J. Soberanas].
- «“La balada de la garsa i l’esmerla” de Corella», en *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, [Estudis de Llengua i Literatura Catalanes] 16, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1985, vol. III: 157-178.
- «Variantes léxicas en el español de Nebrija (1481, h. 1488, 1492)», en *Philologica Hispaniensia in honorem Manuel Alvar*, Madrid, Gredos, 1985, vol. II: 95-111.
- «Vestigios de *VICENDA fuera de Italia», en *Homenaje a Alvaro Galmés de Fuentes*, Madrid, Gredos, 1985, vol. I: 123-129.
- «Al comptat o a terminis», en *Revista de Llengua i Dret*, 6 (1985) 7- 12.
- «Materiales para el estudio léxico contrastivo del español, del francés y del

-
- italiano: *Don Quijote* (1605) y sus traducciones coetáneas (1614 y 1622)», en *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 23/1 (1985), 249-293.
- «Josep M. de Casacuberta en el meu record», en *Serra d'Or*, 307 (abril, 1985), 19-20.
- «Era valencià l'autor del Curial?», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 611 (1985), 83-91.
- «Perfil lingüístico de Cataluña, Valencia y Mallorca», en *Mapa lingüístico de la España actual*, publicado por Manuel Seco, Madrid, Fundación March, 1986, *Serie Universitaria*, 235, 98-146.
- «Filología, etimología i fantasia: *atovar en el “Curial e Güelfa”», en *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, ed. Lola Badia i Josep Massot, Barcelona, 1986, vol. I: 327-343.
- «Precisiones y complementos sobre el español *hincha* ‘encono’, portugués *incha* y catalán *inxà*», en *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, Barcelona, 1986, vol. I: 435-450.
- «Els murtats, encara», en *Caplletra. Revista de filología*, 1 (1986), 15-19.
- «“Mas no.u fa en orrupte” (Ausiàs March, LV, 4)», en *Romania ingeniosa. Festschrift für Prof. Dr. Gerold Hilty zum 60. Geburtstag*, Bern, Peter Lang, 1987, 295-301.
- «Una supuesta área léxica “italiana” en la Península Ibérica: *PRAE-EXSUCIUS ‘jamón’», en *Aspects of Language. Studies in Honour of Mario Alinei*, Amsterdam, 1987, vol. II: 93-98.
- «El Dr. Badia y la lingüística histórica», en *Anthropos. Revista de documentación científica de la cultura*, 81 (1988), 49-51.
- «El arabismo *azarbe/assarp* en el Bajo Segura», en *Miscellanea Gasca Queirazza*, Torino, 1988, 145-158.
- «L'Algadir d'Almenara», en *Miscel·lània E. Moreu-Rey*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, vol. II: 83-86.
- «El medó ‘aiguamel’ d'Eiximenis», en *Miscel·lània Joan Gili*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, 199-203.
- «Notas dialectales acerca del enemigo o padrastro del dedo», en *Homenaje a Alonso Zamora Vicente*, Madrid, Castalia, 1989, II, 69-79.
- «La metáfora *buey de agua*», en *Miscelánea A. Llorente Maldonado de Guevara*, Salamanca, 1989 (*Philologica I*), 269-273.
- «L'arner, el bernat pescaire i una metàfora magnificant», en *Miscel·lània Joan Bastardas [Estudis de Llengua i Literatura Catalanes 21]*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, vol. IV: 229-241.
- «Lexicografía contaminada: a propósito de *martín pescador* y *martinete*», en *Revue de Linguistique Romane*, 54 (1990), 359-376.
- «Mezcla de lenguas en las “Glosas” de Munich (siglos XIV a XV)», en *Voz y Letra. Revista de filología*, I (1990), 161-165.

-
- «En la mort de Francesc de B. Moll», en *Revista de Catalunya*, 50 (1991), 54-58.
- «Reise eines Spaniers des 15. Jahrhundert durch die Schweiz», en *Sandoz Bulletin*, Nr. 96, 1991, 15-20.
- «¿Es abeto un italiano en español?», en *Itinerari europei. Litteratura - lingua - società, per Giovanni Bonalumi*, a cura di Ottavio Lurati e Renato Martinoni, Locarno, Armando Dadò Editore, 1991, 139-144.
- «La llengua a l'època del Tirant», en: G. Colón, L. Peñarroja, C. Tarancón, A. Hauf, *Literatura valenciana del segle XV. Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*, València, Consell Valencià de Cultura, 1991, 9-35 (*Serie Minor*, 6).
- «Es volcà un lusisme internacional?», en *Revue de Linguistique Romane*, 55 (1991), 319- 337.
- Les obres d'Auzias March*, Ed. per Amadeu Pagès, reproducció facsimilar en dos volums i nota preliminar per G. Colón, València, Consell Valencià de Cultura, 1991.
- «In romanç, en romanç i de l'entusiasme patriòtic-filològic», en *A Sol Post*, 2 (1991), 155-161.
- «Las relaciones del léxico aragonés medieval con el léxico catalán», en *Actas del I Congreso de lingüistas aragoneses*, Zaragoza, Diputación General de Aragón, 1991, 69-78.
- «Discurs pronunciat pel Dr. Germà Colón Domènech amb motiu de la seu investidura com a “Doctor honoris causa” per la Universitat d’Alacant», en *Solemne acto de investidura como Doctor honoris causa del professor Germà Colón Domènech*, Universidad de Alicante, 24 de octubre de 1990 [1992].
- «La fabula “Vulpes” del Syntipas griego, el Arcipreste y don Juan Manuel», en *Estudios de Literatura y Lingüística Españolas. Miscelánea en honor de L. López Molina*, Lausanne, 1992 (*Hispanica Helvetica*, 4), 181-191.
- «Nebrija lexicógrafo. En el centro de las lenguas modernas», en *ABC Cultural*, Madrid, 14.8.1992, 18-19.
- «Lexicografía valenciana i forastera: el “Thesaurus puerilis” d’Onofre Pou (1575)», en *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1992, vol. III: 299-312 [en colaboración con Amadeu-J. Soberanas].
- «Proyección internacional del Diccionario de Nebrija», en *Ínsula. Revista de letras y ciencias humanas*, 551, noviembre de 1992, 11-13.
- «Reflejos cultos de PLAGIUM y PLAGIARIUS en algunas lenguas europeas», en *Voces*, 3 (Université de Caen / Universidad de Salamanca, 1992), 9-20.
- «Les Normes de Castelló», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 68 (1992), 173-175.
- «Una altra vegada atovar en el Curial e Güelfa», en *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 11 (1992), 378-384.

-
- «Voces Internacionales en dos direcciones», en *Actas del II Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Pabellón de España, 1992, vol. I: 43-72.
- «Nebrija y los sustantivos románicos de doble imperativo», en *Estudios Nebrisenses*, coord. por Manuel Alvar, Madrid, Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1992, 117-145.
- «Uns composts valencians en llur context romànic», en *Caplletra*, 12 (1992), 123-136.
- «Visió romàntica sobre alguns “mossarabismes” del català», en *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant / Elx, 9-14 de setembre de 1991)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993, vol. II: 253-299.
- «Un fantasma interlingüístico: de *piscator regis* y *kingfisher a rall*», en *Antiqua et nova Romania. Estudios lingüísticos y filológicos en honor de José Mondéjar en su sexagésimo quinto aniversario*, Granada, Universidad de Granada, 1993, 247-252.
- «Problemes lingüístics entorn del Tirant lo Blanch», en *Actes del Symposium Tirant lo Blanc*, Barcelona, Quaderns Crema, 1993, 223-259.
- «Savastre i sevestre ‘tela preciosa’», en *Miscelánea homenaje a J. M. Doñate Sebastiá*, Vila-real, Publicacions de la Universitat Jaume I /Ajuntament de Vila-real, 1993, 73- 82.
- «Les Normes i la tradició de la llengua», en J. Andreu i Bellés i F. Pérez Moragón (eds.), *Les Normes de Castelló. Una reflexió col lectiva seixanta anys després*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, 1993, 23-25.
- «¿Qué lengua hablaba Plaerdemavida en el Tirant?», en *Literatura y bilingüismo. Homenaje a Pere Ramírez*, Kassel, Edition Reichenberger, 1993, 19-27.
- «Dos arabismes interromànics», en *Homenaje/Homenatge a María Jesús Rubiera Mata, [Sharq Al-Andalus. Estudios Árabes, Anales de la Universidad de Alicante]*, 10-11 (1993-94), 307-311.
- «Sobre los estudios de etimología española», en *Actas del Congreso de la lengua española (Sevilla, 7 al 10 octubre 1992)*, Madrid, Instituto Cervantes, 1994, 597-610.
- «La gàbia gran no fa millor lo auzell”. Postil-la als Secrets del Prior Agustí», en *Miscel·lània Joan Fuster: Estudis de Llengua i Literatura*, a cura d’A. Ferrando i A. G. Hauf, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993, vol. VI: 117-128.
- «Parlar sarbatanament», en *Miscel·lània Jordi Carbonell [Estudis de Llengua i Literatura Catalanes 26]* Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993, vol. V: 149-158.
- «Los sinónimos de *Fliscus* y su aprovechamiento románico», en *Antonio de Nebrija: Edad Media y Renacimiento*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1994, 415- 426.

-
- «Las lechugas y la etimología de *amainar*», *Revista de Filología Española*, 74 (1994), 291-296.
- «L' Arxiu de Textos Catalans Antics», en *Revista de Catalunya*, 85 (1994), 128-132.
- «Quins mil anys de parla vernàcula?», en *Saó*, any XIX (abril 1994), 222.
- «Les paraules i el “mossàrab”», en *Els Mossàrabs valencians*, València, [Saó, (Monogràfics, 21)], 1994, 25-29.
- «Fonètica històrica versus història lèxica. El cas de “saloma” > κελευσμα ‘cant dels mariners’», en *Anuario de estudios medievales*, 24 (1994), pp. 625-643.
- «En l'horitzó blau: reductivisme lexicogràfic valencià», en *Estudis de lingüística i filología oferts a Antoni M. Badia Margarit*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. I: 201-220.
- «Documentación filológica y coherencia lingüística: *jamón* frente a *pernil*», en T. Buesa y M. A. Martín Zorraquino (eds.), *Homenaje a Félix Monge. Estudios de Lingüística Hispánica*, Madrid, Gredos, 1995, 121-134.
- «Contactes lingüístics valencians de la fi del segle XV», en J. Colomina i Castanyer (ed.), *Llengües en contacte als Regnes de València i de Múrcia (segles XIII-XV)*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1995, 277-292.
- «Dinamismo en el vocabulario romance de las *Introductiones* de Nebrija», en A. Alonso González, L. Castro Ramos, B. Gutiérrez Rodilla y J. A. Pascual Rodríguez (eds.), *Actas del III Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Arco/Libros, 1996, vol. 2: 1233-1243.
- «Un arabisme interhispanic: *alcasser/alcacer*», en *Caplletra*, 20 (1996), 175-182.
- «El fantasmagórico *amainar* de Guillem de Berguedà», en *Revista de Filología Española*, 76 (1996), 155-160.
- «Reflexions sobre contrastes valenciano-principatins», en *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt, 1994)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, vol. 3: 7-19.
- «Nebrija y la lexicografía romance», en *Analecta Malacitana*, 20 (1997), 23-45.
- «El adjetivo *tonto* entre Italia y España», en G. Holtus, J. Kramer, W. Schweickard (eds.), *Italica et Romanica. Festschrift für Max Pfister zum 65. Geburtstag*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1997, II, 233-244.
- «Una altra volta manvés a la *Questa de Rexach* i a l'obra d'Andreu Febrer», en *Llengua & Literatura*, 8 (1997), 357-368.
- «La *torra forcada* de la *Cronica de Jaume I*», en *Anuari de l'Associació Borrianenca de Cultura*, Castelló, Publicacions de la Universitat Jaume I, 1997, 87-95.
- «*Rocinante* no es pariente de *rozagante*», en *Revista de Filología Española*, 77 (1997), 5-31.

-
- «El lèxic català i lèxic romànic al Renaixement», en *Lèxic, corpus i diccionaris* (Cicle de conferències 95-96), Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 1997, 159-181.
- «El diccionari etimològic de l'Encyclopédia. Entre la disciplina i la ciència», en *Serra d'Or*, (maig de 1997), 71-72.
- «El comentario filológico», en M. Crespillo y P. Carrasco (eds.), *Comentario lingüístico de textos*, Málaga, 1997, 81 -89 (*Analecta Malacitana*, anejo VIII).
- Pròleg a l'*Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa* de Lluís Gimeno Betí, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1997.
- «Ausiàs March interpretat al segle XVI per Joan de Resa i Jorge de Montemayor», en R. Alemany (ed.), *Ausiàs March: textos i contextos*, Barcelona-València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1997, 89-116.
- «Ausiàs March, Joan de Resa i Jorge de Montemayor», en Rafael Alemany Ferrer (ed.), *Ausiàs March: textos i contextos*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- «La forma malenconi de Llull i els fets occitans», en *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny* a cura de J. Massot i Montaner, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, vol. I: 27-37.
- «Tos en creus», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXIII (1997), 519-526.
- «La "Taula de paraules difícils" de la Crònica del rei Jaume», en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXIII (1997), 197-234.
- «El mot boixart, antigalla jurídica i eclesiàstica», en *Estudis Històrics i documents dels Arxius de Protocols*, Barcelona, Col·legi de Notaris de Catalunya, 1998, 77-86.
- «Para una presentación del léxico español», en *ARBA (=Acta Romanica Basiliensis)*, 8 (1998), 215-230.
- «La antigua área aragonesa y valenciana de *escaliar 'roturar'*», en *et multum et multa, Festschrift für Peter Wunderli*, Tübingen, 1998, 253-258..
- «El "Conciliator" vapuleado. La crítica del Dr. Laguna a Pietro d'Abano», en *Revue de Linguistique Romane*, 62 (1998), 409-416.
- «Las Elegancias romançadas, ¿son de Nebrija?», en C. García Turza et al. (eds.), *Actas del IV Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española (La Rioja, 1-5 de abril de 1997)*, Logroño, Universidad de la Rioja, 1998, vol. II: 89-97.
- «Filología y sífilis. Sobre el *mal de simiente o mal de sement*», en *Revista de Filología Española*, LXXVIII (1998), 275-308.
- «El manuscrit fantasma d'Ausiàs March», en *Cultura i humanisme en les lletres hispàniques (s. XV-XVI) // Cultura y humanismo en las letras hispánicas*, Castelló, Sociedad Castellonense de Cultura, 1999, 341-344.
- «Antífonas/ Tafanario 'traseo'», en *Lengua y discurso. Estudios dedicados al*

-
- Profesor Vidal Lamíquiz*, Madrid, Arco/Libros, 1999, 197-209.
- «Còpia ‘traslado’, reproducción de un escrito en las lenguas románicas», en *Revue de Linguistique Romane*, 63, 1999, 7-22.
- «De arabismos interhispanos», en *Travaux de Linguistique et de Philologie*, XXXVII (1999), 131-139.
- «Una nota sobre la recepció d’Ausiàs March a l’estranger», en R. Alemany (ed.), *Ausiàs March i el món cultural del segle XV*, Alacant, Universitat d’Alacant-Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 199-215.
- «Entre el Cartoixà de Corella i el Tirant», en Vicent Martínez (ed.), *Estudis sobre Joan Roís de Corella*, Alcoi, Marfil, 1999, 125-132.
- «Un joïell lingüístic», en *Caràcters*, 8 (juny de 1999), 27-28.
- «Elementos constitutivos del léxico español» en Manuel Alvar (dir.), *Introducción a la lingüística española*, Barcelona, Ariel, 2000, 503-521.
- «Sobre la lengua del Epistolari de la València medieval (siglo XV)», en *Revue de Linguistique Romane*, 64 (2000), 43-51.
- «Castellano-aragonés en el antiguo Reino de Valencia», en M^a T. Echenique Elizondo y J. Sánchez Méndez (eds.), *Actas del V Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Gredos, 2002, vol. I: 33-51.
- «La llengua a València en l’època del primer Borja», en “Homenatge a Miquel Batllori”, en *Randa*, 49 (2002), 39-49.



Servi de Biblioteques
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General



Universitat Autònoma de Barcelona

Biblioteca de Ciències
de la Comunicació

UAB DHC/55

853661